

BÖLCSFÖLDI ANDRÁS

Irodalmi jellegű illusztrációk Ravasz László prédikációiban

Bevezetés

„Nemzetek vannak, amelyek mindennel bírnak: pénzük, hatalmuk, dicsőségük garmadával; de nem születik gyermek: mi lesz a vég? Családok vannak, ország, világ irigylí címerök ősi fényét, felhalmozott javaikat és műkincseiket, de nehézfejű vagy könnyű erkölcsű az utolsó sarj, amiket századok szorgalma és szerencséje – kiéi lesznek?

Közben a Mózes bölcsője ott ring a sás között, ahová kitették, Arany, Petőfi kis falusi iskolában tanulják a betűvetést, Carnegie újságot árul, Epiktetos rabszolga s egy ifjú, Nagy Sándor, mire harmincéves lett, évezredekre eldöntötte Európa és Ázsia sorsát. Új családok, új nemzetek támadnak s az öreg Rákóczy György még az ágyúira is ráönteti: Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei. Az Úr annak, akit szeret: ingyen ad eleget. „Szerelmesének álmában ad eleget.” Az élet legnagyobb értékei nem a mi érdemünk, a mi sikerünk, a mi eredményünk: egyszerűen felülről vett, ingyen kapott, felfoghatatlan és meghálálhatatlan ajándék.”¹

A fenti idézetben minden benne van, ami e dolgozatnak is tárgya. Hiszen Ravasz László prédikációnak vizsgálata azért is nagy feladat, mert nagyon sok és gazdag anyag maradt ránk a 20. század egyik legnagyobb igehirdetői alakjától. Amikor prédikációit most a különböző műfajú illusztrációk szerint vizsgáljuk meg, inkább csak kiragadott és tipikus példákat tudunk kiválasztani a sok-sok száznai remek igehirdetés közül, s ezeket bizonyos rendszerben osztályozhatjuk. Mivel Ravasz illusztrációt egyfajta gyűjteményes jelleg jellemzi, ezeket vizsgáljuk meg. *„1940-ben megjelent dolgozatában hangsúlyozta, hogy a prédikáció műalkotás, ugyanakkor csoda, misztérium. Ravasz prédikációiban a magyar keresztyén igehirdetés irodalmi színvonalra emelkedett.”* (Boross Géza homiletika történetéből idézi a szerző)²

Hét kategóriába soroltuk a vizsgálandó idézeteket Ravasz László prédikációiból, életének szinte minden szakaszából. Kevésbé vizsgáljuk meg a különböző alkalmi beszédek, temetési és egyéb alkalmakra írott szövegeket.

- I. Idézetek az irodalomból, utalások, versek, prózai részletek
- II. Közmondások, szállóigék
- III. Művészettörténeti és filozófiai utalások
- IV. Bibliai illusztrációk
- V. Hasonlatok, képek, metaforák allegóriák
- VI. Társadalmi életből vett példák

¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság I. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 87. old.

² STEINBACH JÓZSEF: *A magyar református homiletika eredményei és problémái 1972 és 2002 között (1)* A homiletika története, Theológiai Szemle 2003/2 Bp., 72. old.

VII. Néhány különleges használatú, mehökkentő, szokatlan kép Ravasz László irodalmisága

A tárgyhoz való vonzódása már abból is kitűnik, hogy az irodalommal való kacérkodás felvetésére az ifjú Ravasz védekezni kényszerül. „Az irodalom mindig nagy kísértés volt számomra.” – írja az *Emlékezéseim c. könyv* „Irodalom” fejezetében.³ Első nagy szerelmének titulálja, s az elcsábítás kísértésétől csak a szigorú köteleességteljesítés tartotta vissza – vallja tovább a püspök. „Annyi hivatali tennivalóm volt, annyit kellett tanulnom és szolgálnom, hogy az egyházi irodalom mezejéről nem tudtam kilépni. Pedig sokszor megkísértett az a gondolat és lehetőség, hogy csak író legyek és semmi más.”... Szellemi bigámiára nem voltam hajlandó.”⁴

Ravasz irodalommal kapcsolatos gondolatai, hozzáállása két szempontból is fontos nekünk. Egyrészt utalhatunk arra, hogy Ravasznak mennyire meghatározó volt irodalmi jártassága, műveltsége, a szellemiekhez való vonzódása, mely kihatott egész munkásságára, mi most elsősorban a prédikációk írásában és elmondásában való igényességére, megalkotottsága figyelhetünk. Az a fajta megszerkesztettség, igényesség mely szerepel az életművében, erre vezethető vissza. Másrészt az is fontos, hogy mennyire használta fel Ravasz az irodalmi ihletettségét a prédikációban. Ehhez hozzátartozna annak vizsgálata is, hogyan készült Ravasz az igehirdetéseire. Most csak egy mondattal utalunk rá, mert ez is meghatározta, hogy milyenné is lettek a prédikációi. A mai zaklatott és gépekkel felgyorsított világban is lenne mit tanulni elődeink alaposágából. „Igehirdetéseimben szívesen fordultam a ciklikus prédikációkhoz. Hétfőtől csütörtökig tartott a tanulmányozás, pénteken délelőtt a tervcsinálás. Délután feljött Eta s én lediktáltam a beszédet, az imádságokat, a liturgiai alkotórészeket.”⁵ Szellemes öniróniával jegyzi meg, hogy ő még a „Gutenberg előtti korszakban” él. (Ennek az alaposágnak kifejezője egy személyes élmény: nemrégiben egy idős lelkipásztort látogattam meg említve e dolgozatot, aki 1948-ban járt Ravasz homiletika szemináriumára, és a lelkész 65 év távlatából felidézte akkori tanárának a szeminárium közben adott vázlatát egy adott textusról.)

Irodalmi jelleg - mit is vizsgálunk?

Igazat kell adnunk Szabó István megjegyzésére: „Azért kell ezt a megkülönböztetést megtenni, mert első olvasásra is megállapítható, hogy Ravasz igehirdetői, illetve még pontosabban esztétikai zsenije aligha utánozható.”⁶ Ehhez lehet hozzátenni azt a tapasztalatot, hogy a mai teológusok, ha egy korábban megírt és kötetben megjelent prédikációhoz nyúlnak akár legációba menet, akkor sem választják Ravaszt, hanem inkább a könnyebben értelmezhető Joó Sándor vagy Cseri Kálmán igehirdetéseikhez nyúlnak. Ennek oka is Ravasz magas szintű szövegeiben keresendő. Vizsgálatunk tárgya a téma részletes elemzése mellett, hogy mennyire használta Ravasz tudatosan az irodalmat, mennyire támasztotta alá mondanivalóját illusztrációkkal, versekkel, idézetekkel, és hogyan valósult meg mindez. Ez a homiletika

³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1992. 279.

⁴ u.o.

⁵ u.o. 358. old.

⁶ RAVASZ LÁSZLÓ EMLÉKEZETE Szerk: Kósa László *Emlékezés Ravasz László születésének 125. évfordulóján*, Dunamelléki Református Egyházkerület, Budapest, 2008. 44. old.

tudományán belül az igehirdetés kidolgozásához, a stílushoz és a prédikáció szemléletességéhez tartozik,

„A szemléletességhez szükséges, hogy ismerjük azoknak a tapasztalatait, akikre hatni kívánunk. Az ő tapasztalataikból vehetünk példákat. A szemléletes igehirdetés tehát nem bárgyú történetecskék egymásutánja igemagyarázat helyett. határozottan textusszerű igehirdetésről van szó, amit megfelelő számú és témájú szemléltető anyaggal szemléletessé, konkréttá tettük. igehirdetésünk megújulásának egyik eszköze lehet a textusszerű, szemléletes igehirdetés.

A szemléltetéssel kapcsolatban foglalkoztunk a magyar irodalom nagy költőinek verseivel, mint szemléltető anyaggal, különösen Ady Endre és József Attila költészetével.”⁷ (a szerző Sándor Endre tanulmánya alapján jegyzi)

I. Idézetek az irodalomból, utalások, versek, prózai részletek

A fejezet tárgyalásakor azt kell leszögeznünk, hogy a vártnál jóval kevesebb vers-idézetet találunk Ravasz prédikációiban, mint azt előzetesen feltételezhettük volna. Ismerve Ravasz irodalmi jártasságát, tudva ez irányú ambícióit, saját maga számára kitűzött igényességét, tényleg keveset találunk, főképpen a régebbiek között. Ennek okát is érdemes lenne tovább kutatni. Különösen érdekes, hogy az általa is elismert és nagyra tartott költőktől egyáltalán nem idéz, s ez vonatkozik úgy a már Ravasz idején klasszikussá lett költőkre, elsőrenden például Adyra vagy Babitsra, mint a jelentős számú kortársakra is. Saját bevallása szerint: *„Így történt az, hogy olyan írói nemzedék, melynél különbet a reformkor sem termelt (Ady, Babits, Móricz, Kosztolányi, Tóth Árpád, Krúdy) a kerítésen kívül, irodalmiellenzék-képpen harcolt, ahelyett, hogy a nemzeti élet legmagasabb fórumain hivatalosan is vezetők lettek volna.”⁸ Erre vonatkozóan kisebb magyarázatot találunk az ún. „Ady-ügy” részletes kifejtésében.⁹ Erre most nem térünk ki, de számos következmény origója, melyben Makkai bírálatával is bizonyos sommás véleményekkel szemben áll, itt keresendő. Adyval való megromlott viszonya a személyes családi kapcsolata ismertsége mellett is tovább kutatható lenne (testvérével Lajossal és Bonca Bertával való jó viszonya ellenére), melyet még Móricz is megpróbált feloldani. Erről így vall *„Ady komplexusom feloldásán, s egyszer azt írta nekem. „Szállj le az Ady csónakjába és légy fájón boldog.”¹⁰ Még ez sem magyarázza meg, hogy a harmincas-negyvenes években már igen népszerű Adytól miért nem idéz többet. Sokkal inkább nyúl Ravasz a biztonságot jelentő Petőfihez, Aranyhoz, Madáchhoz. Tőlük idéz legtöbbször, bár tőlük sem sokat, gyakran pedig meg sem jelöli a forrást.**

a/ Utalásszerű, nem szöveges idézetek

„Aki olvasta Rabelais-t, Swiftet, tudja, hogy van vidámság nélkül való nevetés. Az ő nevetésük úgy hat a szívre, mint egy tűszúrás. Tulajdonképpen kisiklott zokogás.

⁷ STEINBACH JÓZSEF: *A magyar református homiletika eredményei és problémái 1972 és 2002 között (2)* A szemléltetés, *Theológiai Szemle* 2003/3 Bp., 2003

⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1992. 279. old.

⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1992. 279-290. old.

¹⁰ u.o. 281. old.

Vajjon meglepne-e, ha Dante Poklában, a legalsó régiókban, hahotázó csoportok közelednének felénk.”¹¹

„Ki ne ismerné Sully Prudhomme költeményét: Az eltört vázát? Hogy hogy nem, halálosan megütötte a világ a finom művű vázát, s azon egy parányi repedés támadt. Alig lehet látni, legfeljebb a hangja válik rekedt, de a váza többé nem a régi, halálra van ítélve, a lét nagy siralomházába kerül. Vize cseppenként elszivárgott, virága bús lett és beteg, de a bajt még nem sejtí neki; törött, hozzá ne érjete.”¹²

„Milton Elveszet Paradicsom című művében éppen az a legszebb részlet, amidőn Ádám és Éva egymás felé közelednek, mit két egymásnak ajándékozott csillag, mint két egymás számára teremtett világ.”¹³

„Aki ismeri Ibsennek híres drámáját a Peer Gyntöt, tudja, mire gondolok. Másik örök típusa Don Quijote, aki nem veszi tudomásul a valóságot, mert egy álmvilágban él.”¹⁴

„Egy félig kiszárad fa mellett emberformájú lények nyüzsögnek, hulladékon élnek, sem gondolkoznak, sem akarni nem tudnak, csak Godot-ra várnak, de hiába várnak.”¹⁵

Az utalásszerű nem konkrét szövegről szóló idézetek két dologra irányítják a hallgató figyelmét. Egyrészt a szöszéken elhangzó, a prédikációhoz gondolatilag kötődő szövegek ráfókuszálnak az adott műre, szerzőre, ezáltal az író által képviselt stílusra, ideológiára, szellemiségre. Itt nem fontos a konkrét idézet, hiszen a hallgatóság is tudja, hogy nagyjából miről van szó. Milton, Goethe vagy Madách említése az élet nagy kérdéseire kereső ember vágyait, tudását példázzák. elég említeni a művet, mert a hallgatók ismerik vagy legalábbis tudják a tartalmát, lényegét, az irodalomban elfoglalt helyét. Különösen a jól ismert művek – mint *Az ember tragédiája* vagy az *Elveszett paradicsom* – hordozzák ezt a tartalmat. Már maga az a tény, hogy a lét értelmét kutató, az ember(iség) útjára rákérdező, Isten irányító, gondviselő szerepét boncolgató írások helyet kapnak egy prédikációban, ami az ember és Isten kapcsolatát elemzi, feltétlenül kedvező (Ibsen, Beckett). Figyelembe kell venni azt az álláspontot is, ami mindezeket a gondolatokat kizárja a prédikáció területéről, és fölöslegesnek vagy károsnak tartja a „tisza Igével” szemben. De Ravasz nem ilyen, hanem ezeket különösen is használja, érti és alkalmazza.

b/ Idézetek, szöveggel együtt:

Többször idéz Ravasz rejtett módon, ami azt jelenti, hogy nem nevezi meg a költő, a szerzőt. Ezt vagy azért teszi, mert egyébként is ismert verset idéz, másrészt pedig abban az összefüggésben nem tartja lényegesnek a szerző megnevezését. Gyakran az idézet úgy simul be prédikáció szövegébe, hogy észre sem venni, hogy az idézet. Ráadásul Ravasz olyan gazdag költőiséggel szerkeszti a prédikációt, hogy joggal hihetnék saját szövegére is, hogy az költőtől származik. Ez azt is jelenti, hogy némely idézet eredete nem is derül ki, s még

¹¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I-II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 217. old.

¹² RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 318. old.

¹³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 53. old.

¹⁴ ¹⁴ RAVASZ LÁSZLÓ KÉZIRATOS PRÉDIKÁCIÓI (1949-1963) „Te csak hang vagy...” (Szerk: Róna Judit) Dunamelléki Ref. Egyházkerület és Pócsmegyeri Leányfalui Egyházközség, Budapest, 2007. 49. old

¹⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Válogatott írások 1945-1968 (szerk: Bárczay Gyula)*. Európai Protestáns Szabadegyetem (Bern), USA., 1998. 344. old.

hosszas kutatómunka után sem jövünk rá, hogy versről vagy énekszövegről, vagy saját írásról van-e szó.

„Egy magyar költő egyszer azt mondotta, hogy az élet csak hangulat.”
(Reviczky Gyula: Magamról)¹⁶

„Vagy tekintély után kap s Faust szerint, mint a tücsök
szökik repül a fűbe visszaesve
a régi nótára újra zögicsél
Nem halljátok a szöcskeifjúság ciripelő karát?”¹⁷

„Szőnyi Benjámín, aki 150 esztendővel ezelőtt az volt a vallás a lírában, ami Szikszay a meditációban, ezt mondj a Lelkipásztor Énekében:
Oh, Isten...”¹⁸

„Pihenő művész, aki a teremtés hat napjának és nagy művének befejezése után időtlen szombatot tart. „a gép forog, az alkotó pihen, évmillióig eljár tengelyén, míg egy kerékfogát újítni kell.”¹⁹

c/ Ismert költők ismert versei

Megkülönböztetett helyen szerepelnek az ismertebb költők ismertebb versei. Mint már említettük mindenképpen furcsa Ravasznál, hogy a kortárs írókat, költőket szinte egyáltalán nem vagy csak ritka kivétellel idéz. A három legtöbbet idézett költő: Petőfi, Arany, Madách. A nyugatosokat ismeri, de nem használja prédikációiban, Adyt nagyon ritkán, kortárs költőket ugyanolyan ritkán használja. Üdítő kivétel Reményik Sándor, akit egy prédikációban hosszan is idéz.

„Reményik Sándor írja:
Álltam valami messze piacon,
És tarka rongyként ráztam lelkemet,
Így tűnt a hajnal, így futotta a dél,
És így jött rám a késő alkonyat.
Utolsó munkám és utolsó óra –
Most itt állok s szőlőhegy tövén,
Napszámodba szegődnék, Istenem.
Egy óra még, és itt van a sötét.

Ezt az utolsó órát add nekem.”²⁰

„Igazán rá is talál az Arany János szava, amely a nagy embert a bölcsesség könyvéhez hasonlítja, ezt mondván róla:
az együgyű is érti részben,

¹⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I-II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 134. old.

¹⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I-II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938.

¹⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I-II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 473. old.

¹⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság I. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 218. old.

²⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 43. old.

de a tanult sem teljesen.”²¹

Adyt ritkán idéz, és még akkor sem feltétlenül pozitívan.

„*dalolt, ha keresztre nézett*”
(Ady Endre: Krisztus kereszt az erdön)²²

Ez a prédikáció a kereszt hatalmáról szól. (A kereszt: hatalom és bölcsesség)²³ Itt az idézet környezete azonban utalhat a lelkész és költő rossz viszonyára is: „*Azóta milliószor milliók mentek el a kereszt mellett, mint az a fiatal pogány lélek, aki „dalolt, ha keresztre nézett” és nem látták meg benne Istennek hatalmát és Istennek bölcsességét.*”²⁴ Ezt a prédikációt Ravasz Nagyörösön mondta el „Magyar reformtus lelkészek és presbiterek serege” előtt, őket biztatva. Ha rosszindulatúan nézzük, akkor ezzel ismét Ady kapott egy negatív megítélést, hiszen az egyik leginkább rólunk, reformátusokról szóló verse (Krisztus-kereszt az erdön), ami már akkor ismert lehetett különösen annak tudatában, hogy itt a múlt és jelen, hagyomány és modernség, apák fiúk csapnak össze, egy igen s egy nem. S a versben éppen (önkritikusan is) Ady a tékozló gyermek, aki dalol a kereszt alatt, de egyben ő is írja meg mindezt reményt adva, hogy szánunk röppül az éjben.

d/énekeskönyvi idézetek:

A református énekeskönyvből való idézetet sokat találunk Ravasz László prédikációiban. Az igehirdető szereti egy-egy frappáns mondattal, vagy idézettel befejezni a beszédet. Leggyakrabban az énekeskönyvhöz nyúl, ismert hitvalló énekekhez. Minden bizonnyal benne van ebben az is, hogy a gyülekezet szereti hallani, visszahallani a jól ismert sorokat. Ez van ismertebb verseknél is. Gyakran teszi ezeket az idézeteket a prédikáció végére, mintegy felhangzó himnuszként, lezárásként és átvezetőként is az istentisztelet további részéhez. A prédikációnak az énekeskönyvet idéző jellege mindig is megvolt a gyakorlatban, sokan ma is szeretik mondanivalójukat egy ismert, vagy elbújtatott énekeskönyvi zsoltár vagy dicséret szövegét emelni be a prédikációba.

„*Nem vagyunk mi magunkéi*”²⁵

„*Velünk jár csendesen.
Tanítsz hűségesen.
Értünk haltál meg nagy engedelmesen.
Óh én királyom, én szerelmesen.*”²⁶

„*Amint vagyok*”²⁷

„*Halkan zörren a bezárt kilincs. Felelj rá:
Nyílj meg szívem, Krisztussal jó,*

²¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 487. old.

²² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 297. old.

²³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 291. old

²⁴ u.o.

²⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 289. old.

²⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 317. old.

²⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 331. old.

*A vesszőhöz a szőlőtő.*²⁸

„Van valami ebben a kérdésben a végítélet kérdőre vonásából. A dies irae rettentő fortissimója zúg benne:

„Én nyomorult ott mit mondjak,
vajjon kihez folyamodjak,
Hol még az igaz sem szólhat.”²⁹

„Jelenti ez a reformáció örök marseillaise-ét:

Gyermeket, nőt, testi éltet,
Hírt és jólétet
Elvehet, benyelhet
A föld gonoszsága,
De megmarad Isten országa!”³⁰

„Az emberek között az ő uniformisa volt, mintegy meztelenül jeleik meg Jézus előtt, úgy, ahogy az ítélet napján fog állani. Nem ebből a gondolatból fakadt-e az a dicséret, amit énekeltünk:

Jövök semmit nem hozva
Keresztedbe fogódzva.
Meztelen, hogy felruházz,
Árván bízva, hogy megszánsz.”³¹

Az énekeskönyv énekei között is található számos hazai és külföldi vers főképpen a vallásos irodalom területéről. Ezalatt azt értem, hogy ezek lelkészek, egyházi emberek versei, költeményei, kevésbé világi szinten is elismert költőkről van szó. Emellett Balassi, vagy Kecskeméti Végh Mihály vagy Paul Gerhard jelenléte fontos elemei a könyvnek. Ravasz kellő helyén értékeli az énekeskönyvet, s ezzel mintegy – a liturgiai szerepén kívül – a prédikáció illusztrálására, kiegészítésére és jelzésére is használja. Gyakran mondanivalót lezáró gondolattal, rájátszva az énekek szövegének rímeire.

„Ha ezt, akkor nézd meg halálodat az ő életében. Milyen békés, boldog, dicsősége... Úgy, amint mai énekünk utolsó verse (341. ének) mondja:

Légy pajzsom és reményem
ha kétség látogat.
Véssem szívembe mélyen
Kereszthalálodat.
Rád néztek, rád szünetlen
S ha majd szívem megáll,
Öleljen át a lelkem –
Így halni: jó halál.

Így élni jó élet.”³²

²⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 251. old.

²⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 379. old.

³⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 409. old.

³¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Válogatott írások 1945-1968 (Szerk: Bárczay Gyula)*. Európai Protestáns Szabadegyetem (Bern), USA., 1998. 230. old.

II. Közmondások, szállóigék

Ebben a kategóriában is többfajta idézetet találunk, talán a legtöbb mondatot ide tudnánk írni. Ravasz szeret játszani a szavakkal, s ebben a költői eszközöket nagy számban használja, általános és speciális értelemben. A szlogenszerű összefoglalások meghatározóak Ravasz prédikációiban, gyakran találjuk egy fejezet elején mintegy felütésként, vagy egy hosszabb rész végén. Ezek a rövid, tömör többször nyelvi játékokkal tűzdelt mondatok azok, melyeket a hallgató az istentiszteletről hazavisz, s ha otthon megkérdezik, hogy miről szólt a prédikáció vissza is tud idézni. A maga alkotta szöveg egyébként is erősíti a mondanivalót.

Van olyanra példa, ami általánosan ismert mondás, közmondás, szlogen és úgy idézi. Van, amikor továbbfejleszti, hozzátold valamit, elhelyezi a prédikáció mondanivalója szerint. Ezek mutatják leginkább egy igehirdető kreativitását, irodalmiságát, hogy mennyire képes maga is költői mondatokat, előállítani, létrehozni. Ravasz páratlanul ontja a megragadó képeket.

„A jó pap holtig tanul, a jó pap holtig készül.”³³

„Minden sikerért valaki bukással fizetett és a saját sikeréért mindenki megfizet a maga bukásával.”³⁴

„Lincoln Ábrahám azt mondta egyszer, hogy Isten nagyon szeretheti a közönséges és ostoba embereket, mert nagyon sokat teremtett belőlük.”³⁵

Ebben kifejeződik a készsége, hozzáállása. A legtöbb igehirdető szívesen használ ismert vagy bizonytalan háttérű illusztrációt a prédikáció szemléltetéséhez. Ezek többnyire közzsájon forognak, esetleg egyes könyvekben, gyűjteményekben már lehet találni, vagy egymástól „lopkodni”. Sok ezek közül nagy igehirdetőktől származik pl. Ravasz Lászlótól is. Érdekes lehetne egyfajta eredetkutatással megnézni, hogy egyes népszerű idézetnek mi a hagyományanyaga, eredete. Előfordul, amikor ez megállapítható és van amikor a távoli múltba vész vagy több forrás is hivatkozik rá.

Többnyire él a fokozás, a rátét, a többet-mondás elvével.

Máskor az ellentéteket használja.

Ebben megjelenik az irónia, a humor is, mint a Lincoln idézetben.

„Épp ilyen munka folyik a lelki életben, amely a terméketlen lelket termővé változtatja át.”³⁶

„Kártyavárákat lehet építeni egy szempillantás alatt, a kölni dómhoz századok kelleneek.”³⁷

„A természet, amely halál malom, ha nem az élet fehér lisztjét őrli.”³⁸

³² RAVASZ LÁSZLÓ KÉZIRATOS PRÉDIKÁCIÓI (1949-1963) „Te csak hang vagy...” (Szerk: Róna Judit) Dunamelléki Ref. Egyházkerület és Pócsmegyeri Leányfalui Egyházközség, Budapest, 2007. 65-66. old

³³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 474. old.

³⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 113. old.

³⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 193. old.

³⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 132. old.

³⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 444. old.

³⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 132. old.

Konklúziószerű általánosságok, összefoglalások

Ezek az összefoglalások a prédikáció egy-egy szakaszának végén is lehetnek, de főleg a prédikáció végén ad egyfajta erős befejezést, hiszen a maga a kép olyan erőteljes, hogy megmarad a hallgatókban. Több prédikációra jellemző, ami Ravasz saját stílusába is illik, hogy egy-egy részt egészen emelkedett hangon, szónoki stílusban, pátoszosan fejez be. Itt gyakran át is esik a ló túlsó oldalára, s mai szemmel túlzásnak érezzük akár a magyarság, akár a reformátusság kiemelésére. A kort ismerve azonban akkor nem volt furcsa ez a fajta szóhasználat.

„Valaha Magyarország tengerfenék volt, ma aranykalással ékes rónaság.”³⁹

„Isten misztikus csürei, az öröklét gabonái lehetnek.”⁴⁰

„Majd amikor jön a végső számbavétel, ne csak te menekülj meg, hanem általad más is, s tudd meg, hogy te nem menekülsz meg, ha valaki általad meg nem menekült.”⁴¹

„Az Ige kenyér legyen, hogy a kenyér Igévé váljék. Ez a magyar aratás evangéliuma.”⁴²

III. Művészettörténeti és filozófiai utalások

Sokat vitatott kérdés az, hogy mennyire szabad és mennyire lehet szószéken olyan művészeti alkotásokat idézni, melyek alapvetően a vizuális kultúrához tartoznak, s ha csak meg nem jelenítjük a képeket (a mai technikai lehetőségekkel ez már nem is olyan bonyolult)? Fel lehet-e idézni őket pusztán az emlékezet alapján? Nem csak a képvíta van emögött, hanem sok más kérdés is ide vetül. Sokkal élesebben, mint az irodalom jelenléte vagy nem a prédikációban. Hiszen a verbalitás mint műfaj nem különbözik a prédikáció – a kimondott szó – lényegétől, míg a képek, szobrok, videók bevitele igen. A másik kérdés pedig a kulturális közeg, ami körülveszi a társadalmat, benne az egyházat. Ami egykor természetes volt, most is az-e? Ma a Leonardo szó kimondása után nem egyértelműen gondolnak fiatalok a reneszánsz zsenire, sokkal inkább egy-egy filmre, színészre. Ravasz László prédikációiban a művészeti alkotások említése azért releváns, mert maga a kor számára is egyértelmű volt, hogy miről van szó. Ezt 60-70 év távolságából sem tudjuk teljesen pontosan analizálni, mert szükségszerűen felületesen ismerjük a kort. Amikor Ravasz így szólal meg: „Emlékezzünk Böcklein híres képére: szent Antal prédikál a halaknak”, akkor feltételezhetjük, hogy a korabeli emberek tudták, hogy miről van szó. Ilyen példákat ma is hozhatnánk annak ellenére, hogy a kultúra kicserélődése, megváltozása, a különböző egymás követő nemzedékekben gyorsabban megy végbe.

Ravasz kitűnően alkalmazza a művészeteket, ezen belül is elsősorban a klasszikus festményeket mondandója szó szerinti színesítéséül prédikációinak illusztrálásának. A magvetésről szóló prédikációjában mutatja be a fent említett képet hozzátéve: Zseniálisan köti át a festményt egy egyébként is ismert szimbólumon (hal) keresztül az igehirdetés magvető

³⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 131. old.

⁴⁰ u.o.

⁴¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 149. old.

⁴² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 210. old.

hiábavalóságának bemutatására. A kép alátámasztotta a mondanivalót, megerősítette, felhangosította az üzenetet.

„Emlékezzünk Böcklein híres képére: Szent Antal prédikál a halaknak. A szent alakján itt is rajongó hit, túlvilági alázatosság ömlik el, mégis ha a képmutató cápákra, és kaján csukákra tekintünk, akik szemforgató módon hallgatják az Igét, lehetetlen nem mosolyognunk az ilyen magvetés együgyű hiábavalóságán.”⁴³

„Hozzá nem értő emberek, szinte szemétdombra dobták Rembrandt és Leonardo képeit és az Akropoliszt kirabló római katonákat azzal fenyegette meg hadvezérük, hogy ha eltörik a szobrokat, velük fogja megcsináltatni.”⁴⁴

„Az evangéliomban megtaláljuk mindenütt a Jézus elrejtett mosolyát. Munkácsy képeit az jellemzi, hogy a nagy, súlyos, sötét tárgyak és még sötétebb jelenetek peremén hófehér, habos szegély buggyan fel s futó mosolya keretezi be a tragédiákat. Nos, az evangéliom nagy drámáját, a töviskoronás Megváltónak életét, tényeit is így, keretezi be az ő elrejtett mosolya.”⁴⁵

„Ez a lázadás nem egy kis napiparancs megszegése, ez az a lázadás, amit Leonadro da Vinci Utolsó Vacsoráján indítanak meg a színek, a formák, a foltok, amikor eredeti rendeltetésüktől, értelmüktől eltérnek, fakulnak, lemállanak, széjjelhullanak, s vissza akarnak térti az üres és értelmetlen semmibe, amiből vették, elárulván, elejtve az alkotó gondolatot, amely által szépséggé és dicsőséggé váltak.”⁴⁶

Ravasz László filozófiai jártasságáról szintén nem kell sokat beszélni. 1906-07-ben filozófiát hallgatott, s klasszikus műveltségéhez hozzáillett mindaz, ami a bölcsélet jelent. Mégsem úgy használja, mintha nem volna jártas benne, hanem egészen egyszerű módon hisz az ige hirdetés bolondságában és egyszerűségében. Gyakran idéz latinul is prédikációban, s nem fordítja le a mondatokat, kifejezéseket.

„A prédikáció a maga erejét nem a szépségből vesz; a szép beszéd még nem jó beszéd. Nem is bölcsességből, tudományból veszi: a legbölcsőbb, a legtudósabb beszédnél is többet ér egy együgyű, megrázó bizonyágtétel.”⁴⁷

Emellett gyakran idéz a filozófusoktól és a szellemtörténet lakjaitól, a görög-római mitológiából és más vallásoktól, utazóktól is. A filozófusokkal kapcsolatban kritikával is szól pl. Nietzschét mindig az adott kontextusban idézi, többnyire kritikai élel. Ebben két dolgot kell elválasztanunk egymástól. Az egyik a filozófusoktól való konkrét idézetek, a másik a filozófusokra, gondolkodókra való konkrét utalások, hivatkozások. Mindkettőből találunk bőven példákat.

„Nietzsche könyveket írt arról, hogy a keresztyénség szolgásgba, lágyságba hajtja az embereket és a juhnyájak morálját hirdeti.”⁴⁸

⁴³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 127. old.

⁴⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 187. old.

⁴⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 218. old.

⁴⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 421. old.

⁴⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 163. old.

⁴⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 154. old.

„Torz vagyok: megromlottam, elnyomorodtam, vak Apolló vagyok, kéz nélkül született Phidias, megnémult Pinandros.”⁴⁹

„Lelki építmény a párnapos csecsemő élete, éppúgy, mint Napoleoné vagy Mohamedé; az együgyű bushmané éppúgy, mint a Platón, vagy Michelangelo.”⁵⁰

Amikor a Kálvin-Szövetség ünnepségén tart beszédet ragyogóan ötvözi a mitológiából vett hasonlatot a kényes politikai kérdéseket is felvető és a Szövetség állapotát elemző beszéde közben.

„Melyek ezek a kérdések és hogyan kell nekünk a Scylla és Charybdis evezniük, hogy az a drága és csodálatos hajó, a magyar református egyház, sem a jobboldal, sem a baloldal szirtjein össze ne törjön: ez Kálvin-Szövetség felelőssége.”⁵¹

„Grünewald primitív, de robosztus képén, az isenheimi oltárképen, Keresztelő János, kezében az Ószövetséggel a Golgotán áll, és csontos ujjaival a keresztre feszített Jézusra mutat. Így mutat Mózes Jézusra és megdicsőül az ő fényességében.”⁵²

IV. Bibliai illusztrációk

Az minden igehirdetőnél természetes, hogy a Szentírásból is meríti illusztrációt, sok ígét hoz be a mondandóba textuson kívül is. Ravasz szemléletesen, és gyakran meghökkentő párhuzamokkal él, többször pedig felsorolásszerűen hoz példákat főleg az ószövetségből. Máskor még ehhez is illeszt irodalmi párhuzamot. A bibliai párhuzam a gondolat továbbfűzéséhez, meggazdagodásához vezet, egyben előrébb is viszi az eredeti gondolatot. Erre jó példa az alább idézet, melyet egy közmondásszerű zárással koronáz meg.

„Veréb sok van, sasnak nehezen akad párja, száz is akad egy kertben, de Mont Blanc egy egész világrészben csak egy. Milyen magányos lehetett Noé, mikor bárkája az Ararát-hegye fölött úszott. Ábrahám, aki egyedül bújdozik magányos zsellérsége változó térein. Mózes hányszor elzokogja milyen egyedül áll népe között, s Alfred de Vigny-nek van egy költeménye arról, hogy Mózes nagysága miként tör le és riaszt vissza minden feléje kúszó rokonszenvet. A repkény elborítja a romot, de a toronytetőre sohasem érkezik fel.”⁵³

Egy természeti képből indul a sokból tart a kevés felé (veréb-sas), majd a Mont Blanc egyedülállóságát veszi fel, melyet párhuzamba hoz az Ararát egyedi voltához. Ehhez már személy is kapcsolódik Noé, aki családjával egyedül éli át az Özönvizet, s viseli a szövetségkötés felelősségét. Vele áll párhuzamban a másik magányos hős, a nagy szövetségben segédkező Mózes, majd mint magányos hős egy költő is bekerül, nyilván átköti a múltat a jelenhez (ami viszont visszautal Mózesre), s visszatér a természeti, s egyben költő kép is: a templomtoronyra nem ér fel a repkény, mint ahogy Mózes sem juthat be Kánaán földjére.

⁴⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 362. old.

⁵⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 238. old.

⁵¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 456. old.

⁵² RAVASZ LÁSZLÓ KÉZIRATOS PRÉDIKÁCIÓI (1949-1963) „Te csak hang vagy...” (Szerk: Róna Judit) Dunamelléki Ref. Egyházkerület és Pócsmegyeri Leányfalui Egyházközség, Budapest, 2007. 37. old.

⁵³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 120. old.

Sok bibliai képben Ravasz csak szinte felsorolja a szentírásbeli példákat, mintegy illusztrációként, példaként, hiszen az Írás magát magyarázza. S gyakran lehet kifejezetten irodalmi jelzőként használni.

„Mi lett volna a tékozló fiúból, ha a kapuban édesatyja alkudozni kezd vele, Zakeusból, ha fele aranyát és fele bűneit megtartja, Pálból, ha megmarad félig Saulnak.”⁵⁴

„Amikor Istenbe vagy beleütközünk, mint Mózes az égő csipkebokorból kilángoló Jehovába; amikor vak éjszakába zúgó vizek mellett az elhagyottság pusztáján hajnalig birkózunk vele, mint Jákób a Jabbok vizénél, vagy amikor csendes, egyszerű életünk idilliumába váratlanul belép s akkor vesszük észre, mikor már régen a vendégünk, mint Ábrahámot látogatott meg Mamré tölgyesében.”⁵⁵

„Sokszor ültünk mi együtt itt a Kálvin téren a világ legnagyobb tanítómestereinek lábainál, hogy csak Mózes, Ézsaiást, Pál apostolt és Kálvin Jánost említsem.”⁵⁶

De szerepelhet bibliai szöveg egyszerű magyarázatként is, egy olyan kép elmondására, melynek megértése az akkor emberek számára is nehéz lehetett. Ezek közt találunk nagyon egyszerűt és bonyolultat is. Néhány példa az egyszerűbb magyarázatokra, példázatokra, szómagyarázatra.

„Bábelnek jó mérnökei és kitűnő munkásai voltak, mégis semmivé lett.”⁵⁷

„A gyalom szót a városi ember valószínűen nem ismeri. Körháló ez, a halak tömeges kifogására való.”⁵⁸

V. Hasonlatok, képek, metaforák allegóriák

Ravasz László Homiletikája (A gyülekezeti igehirdetés elmélete) 1915-ben jelent meg, máig időtálló mű s megkerülhetetlen az igehirdetéssel foglalkozó kutatók számára. A mű negyedik fejezetének címe már magáért beszél: Az igehirdetés, mint műalkotás, enne az egyházi beszéd kidolgozása részében beszél a szerző azokról a prédikáció mondanivalóját segítő elemekről, melyek a dolgozatnak is tárgya. A rábírás és a stílus, fejezetekben sorolja fel azokat az irodalmi eszközöket, melyeket később használ is igehirdetéseiben. A stílust több alfejezetben is tárgyalja (a kifejtő stílus, a szónoki stílus) bizonyítva ezzel, hogy mennyire fontosnak tartja ezt az eszközt. A szónoki stílusnál elemzi a költészet, mint eszköz. *„A képeknek kettős feladatuk van: először a szemléltetésben ábrázolják a dolgok jelentését, másfelül jelentésükkel ébresztik a szükséges érzelmeket.”⁵⁹*

Különösen érdekes, hogy az elvi alapokat lerakó Ravasz hogyan használja az irodalmi stíluseszközöket. Részletes elemzésre most nincs mód, de legalább felsorolással mutassuk

⁵⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 155. old.

⁵⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 199. old.

⁵⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Válogatott írások 1945-1968 (Szerk: Bárczay Gyula)*. Európai Protestáns Szabadegyetem (Bern), USA., 1998. 226. old.

⁵⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Válogatott írások 1945-1968 (Szerk: Bárczay Gyula)*. Európai Protestáns Szabadegyetem (Bern), USA., 1998. 276. old.

⁵⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 142. old.

⁵⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, Református Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1915, 451. old. 464-474- old.

meg, hogy mi a legfontosabb, legalábbis hogy ő maga mit tartott meghatározónak az igehirdetésre való készülésben.

„A **tropusnak** ősfarmája a kép. A kép nem egyéb, mint a jelentésnek egy olyan érzéki vonással, vagy érzéki vonásokkal való kibővítése, amely nem a jelentést változtatja meg, hanem a hozzá fűződő érzelmeket bővíti, gazdagítja és erősíti. Elemi formája az a/ jelzős főnév (epitheton ornans), amidőn a fogalom mellé odatesszük azt a vonását, mely a fogalmakká abstrahálódott.

Az **oxymoron**, mikor a főnévvel jelzője logikai ellentmondásban van.

Teljes formája a képnek a **methaphora**, midőn a jelentésről olyan érzéki vonásokból álló képet állítunk, amelynek valami nagy pszichikai energiával bíró vonása helyettesítheti a jelentésnek hasonló, csak gyöngébb hatású vonását. Pld. : Nem kell a drágagyöngyöt disznók eleibe vetni (MT. 7.6.)

A egyik testvére a **metonymia**, amely alapján methaphora, csak az a különbség, hogy a metonymiánál a kapcsoló középtag nem magából a jelentésből következik. A kiterjesztett metaphora a hasonlat;

Az **elbeszéléssé** tágított hasonlat a **példázat**, ha pedig a hasonló és hasonlított minden mozzanatára kiterjed és párhuzamosan correspondeál a jelentés és a képsorozat minden mozzanata, kapjuk az allegóriát.

Felsorolásszerűen említjük még azt a gazdagságot, melyeket Ravasz szintén emleget: synekdoché, hyperbola, litotes, climax és anticlimax, antitesis, epanorthosis. peripharsis, polysyndeton és asyndeton, anaphora, epiphora, anakoluthon, frázis, mely kifejezéseket nem is tudjuk pontosan azonosítani stb.

„Milyen tavasz lenn az, amelyik mellett még öt-, hat- tízfokos hideg van éjszakánként. Milyen harmónia lenne ott, ahol csak némely hangszer, s az is megközelítően volna egybe hangolva?”⁶⁰

„Ma is hány ember van, aki válogat Isten feléje nyújtott eszközeiben; áll a keresztúton és örökre ott marad, mint egy megtestesült árnyék.”⁶¹

„Minden bánat, minden csalódás, minden hajótörés tulajdonképpen új gályára szállás és új vizek felé való evezés.”⁶²

„Nem a halász teremti a halat jónak vagy rossznak. A hal nem is a maga szabad akaratából lesz fogassá vagy pedig cápává. Ez Isten eleveelrendelésének a dolga.”⁶³

„A keresztyénség áldott ültetvény, Karsztból, Szaharából, mocsárból, tengerfenékből, szakadatlanul új meg új földet hódít meg a Gyümölcs számára. Egymás mellett van a keresztyénség és világ, mint ahogy egymás mellett van az ültetvény és a dzsungel, de öröktől fogva ellenkezés dúl közöttük. Határaik nem forrhatnak össze: vagy az ültetvény válik dzsungellé, vagy a dzsungelből lesz ültetvény: vagy a keresztyénséget öli meg a világ, vagy a világot hódítja meg a keresztyénség”⁶⁴

„Szívemre szorítom drágagyöngyöm: az ő szent nevét!”⁶⁵

⁶⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 155. old.

⁶¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 156. old.

⁶² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 138. old.

⁶³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 145. old.

⁶⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 132. old.

⁶⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 189. old.

VI. Társadalmi életből vett példák

Ravasz bátran használ korának életképeiből, idéz emberektől a tudomány és a művészet, a szellemtörténet alakjaiból. Sok természeti képet is használ, és bátran idéz politikusoktól, államférfiaktól, természettudósoktól. Mindezekben legtöbbször benne szerepel saját meggyőződése, hovatartozása is, de számunkra mindebből leginkább az fontos, hogy mennyire bátran használja Ravasz kora ismert eseményeit, politikusait, tudósait és hozza be a prédikáció területére is őket. Időnként még lelkész is lehet példa.

„Akik Rómában jártak, egyképpen azt mondják, hogy reájuk legmélyebb benyomást a Colosseum tette. Ez az óriási omladék a világ egyik legnagyobb kőalkotmánya.”⁶⁶

„De viszont a prédikátor egyéni élete: alázatossága, bűnbánatra, újjászületett és megszentelődött lénye: hangerősítő az Ige számára. Annak, mit mond, a prédikátor legyen első gyümölcse, látható bizonyossága, meg akkor is, ha ő egyetlen követője.”⁶⁷

„Megindult tehát egy új reformáció Németországban, amely tökéletes ellentéte a Luther reformációjának. Luther azt kérdezte: mit kell tennem, hogy tiszta és teljes keresztyén lehessen? Hitlerék azt kérdezik: mit kell a keresztyénségből eldobnom, hogy német és árja maradhassak?”⁶⁸

„Linné azt mondta egyszer, hogy legfölségesebb társaságban akkor van, amikor egészen egyedül dolgozik.”⁶⁹

„Livingstone betegen, fáradtan átment Centrál-Afrikán, ezelőtt még csak nem is egy századdal, s azóta Afrika majdnem keresztyén kontinens lett.”⁷⁰

„Egyik londoni templomban ez a felírás olvasható: két dolog van, amin nem szabad panaszkodni. Egyik az, amin nem lehet változtatni, - ezen úgy sem érdemes panaszkodni, a másik, ami lehet változtatni; ezen meg nem panaszkodni kell, hanem változtatni kell rajta.”⁷¹

„Valaha a Sashegy az ország egyik legjobb borát szűrte, ma sötétben mered az égre, mint egy kővé vált démon profilja.”⁷²

A közéletből és a természetből vett példákból nem csak Ravasz széles tájékozottságáról bizonyosodhatunk meg ismét, hanem arról is, a beépített képek és példázatok mennyiben segítik a prédikáció mondanivalóját és üzenetét. Nagy kérdés azóta is, hogy honnan vette Ravasz ezeket a remek és pontos példázatokokat. Hozzájárul ehhez széles tájékozottsága, műveltsége, olvasottsága, de egyúttal az a széleskörű érdeklődés is, mely mindig is jellemezte személyét a társadalmi, politikai és a tudományok területére eső dolgokban is.

⁶⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 267. old.

⁶⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 163. old.

⁶⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 498. old.

⁶⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 117. old.

⁷⁰ Bárczay 215

⁷¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 220. old.

⁷² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 129. old.

VII. Néhány különleges használat, meghökkentő, szokatlan kép

Ami Ravasz prédikációira jellemző, az az, hogy nagyon gazdag nyelv eszköztárat használ mondandója felerősítésére. Szép képeket, néha meghökkentő jelzőket, gazdag képzettársításokat alkalmaz. Ebben látszik meg leginkább irodalmi vénája. Gyakran keverednek a bibliai, egyházi szimbólumok, a magyarsághoz kapcsolódó képek és a szabad asszociációk is. A meghökkentő képek mindig jobban megragadják a hallgatók fantáziáját, s ez alkalmas a figyelem fenntartására is. A szokatlan képek, szóhasználatok jobban elmélyítik a mondanivalót és segítik a jobb megértés.

„Az Ige csak tűzmadár, amely egy égő oltár felett röpköd az oltáron a gyülekezet óembere ég meg s új emberének illatteste kel.”⁷³

„A prédikációban minden nem prédikáció, ami nem Krisztust szólja, mint ahogy a tengerben minden nem tengervíz, ami nem sós.”⁷⁴

„Milyen gránátalma, vagy szőlő lenne az, amelyikben meg van nyolcvan, kilencven százalék a vadalmából, vagy az egresből?”⁷⁵

„Ők olyanok, mint a befagyott és hóréteggel befagyott Balaton: hiába mosolyognak ott fenn a csillagok, fényüket nem veri vissza a tó, csak bámul bele az űrbe, mint egy óriás, megvakult szem.”⁷⁶

„Az útszéli lelkek olyanok, mint a fényképező lemez, amelyről lemaratták a brómezüstöt.”⁷⁷

„Tudod-e, hogy sok lélek számára te vagy a háló, te vagy a kaptár? Neked nemcsak magadért kell a menekvés, hanem azokért, akik számára út példa és rév lehetsz.”⁷⁸

„Olyan a találkozásuk, mint mikor a hegycsúcsra leszáll az ég követe, a sugárzó felleg. Ég és föld találkoznak benne.”⁷⁹

„Gyöngeségnek mondja, hogy a parázna asszony a szentség glóriájával távozzon el alabástrom-szelencéjének feltörése után.”⁸⁰

„Tegyük fel, hogy a Mars bolygón emberek laknak, s onnan egy tündér férfi tökéletes rakéta-autón megérkezik a földre tanulmányozni az emberek világát.”⁸¹

„Oroszlán kevés van, veréb nagyon sok. Ez megint azt bizonyítja, hogy az élet felfejlődése a kisebbségi létformát választja. (Az élet mindig kisebbségben van, mert a legjava, a legkülönb, mindig a kevesebb;)”⁸²

⁷³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 164. old.

⁷⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 166. old.

⁷⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 155. old.

⁷⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 128. old.

⁷⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 128. old.

⁷⁸ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 149. old.

⁷⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 152. old.

⁸⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 155. old.

⁸¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 196. old.

„Olyanok vagyunk, mint a tulipán: még sáros, iromba, gumó, de él a földben. Holnap kivirul: csodálni fogja a Napot és a Nap is őt. Ma még sáros gyökét vagyok, holnap meglátom a Krisztust, úgy amint van.”⁸³

„Légy a Krisztus magvetése, mert ő aratása vagy.”⁸⁴

„Az élet palotájának két kapuja van: a születés és halál, az élet kapuján két lámpás világít: a könny és a mosoly. Minden azt bizonyítja, hogy az élet palotájában két nővér lakik: az öröm és a fájdalom.

A vidámság és a bánat egy anyaméhből születtek.”⁸⁵

„Lám, a legelésző barmok különbséget tesznek édes fű és mérges dudva között. Hány lélek van, aki nem képes erre sem! Járnak templomba, de elmennek lebukokba is. Olvasnak vallásos irodalmat, de csámcsognak a pornográfia döglakomáján is.”⁸⁶

„Olyan lesz lelked, mint puha, fekete, szomjas vagy barnán aranyló barázda, amely elkészítve, a menyasszony boldog áhítatával várja az Ige arany szemeit.”⁸⁷

„Várja, hogy a felkelő nap fényében sugarasan, felmagasztalva, magányosan és isteni fényességgel, mikor jelenik meg a barázda szélén az Ember Fia, aki átszegzett kezéből hinti szét az élet, az aratás vértől rőtellő aranysemeit.”⁸⁸

„Mikor egy kézitusára induló zászlóalj végre elfoglalta az árkot, micsoda vad mámor tölthette el a szíveket.”⁸⁹

„Honnan jön, hova megy, ki ő, mi értelme van a robotnak, amely felőrli őt, s mintegy gályarobot, a gyötrelém és ítélet padjához szegezi.”⁹⁰

„A magánosság a lélek önállóságának, páratlanságának jegye és képe.”⁹¹

„Júdás finnyás volt Krisztussal szemben: kifogásokat emelt ellene, hibákat talált benne és azt akarta, hogy ezek a hibák eltöröltessenek.”⁹²

„Magyar népem, én hiszem, hogy a te neved fel van írva a mennyben.”⁹³

⁸² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 191. old.

⁸³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 225. old.

⁸⁴ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 215. old.

⁸⁵ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 210. old.

⁸⁶ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 130. old.

⁸⁷ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 133. old.

⁸⁸ u.o.

⁸⁹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 112. old.

⁹⁰ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 119. old.

⁹¹ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 120. old.

⁹² RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega II. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 155. old.

⁹³ RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I. kötet* Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938. 116. old.

Ravasz László képes prédikációit hogyan is tudnánk lezárni jobban, mint egy kortársának lelkesítő szavait róla, melyben benne foglaltatik e dolgozat tárgya és a nagy igehirdető egész munkássága, élete és végső soron titka is.

„Mindig teljes felkészülés benyomását tette előadása s mégis friss és közvetlen volt, mintha akkor készült volna reá. A csalódásba ejtő könnyedség nehéz munkát takart: amit otthon végzett el. Neki művészi hitvallása volt, hogy alaposan elkészüljön a mondanivalóval, a konyhát elválassza a szalontól, vagy – ha jobban tetszik – a műhelyt a templomtól. A nem készülés luxusát átengedte a kisebb tehetségeknek. Mindig készen van mondanivalóival s tökéletesen ismeri hallgatóságáé lelkét: ez az előadásainak és prédikáció hatásának titka.”⁹⁴

A felhasznált művek jegyzéke

- IMRE LÁSZLÓ: *Új protestáns kulturális önszemlélet felé*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2010
 RAVASZ LÁSZLÓ: *Alfa és Omega I-II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938
 RAVASZ LÁSZLÓ: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete*, Református Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1915
 RAVASZ LÁSZLÓ: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1992
 RAVASZ LÁSZLÓ: *Legyen világosság I-II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1938
 RAVASZ LÁSZLÓ KÉZIRATOS PRÉDIKÁCIÓI (1949-1963) „*Te csak hang vagy...*” (Szerk: Róna Judit) Dunamelléki Ref. Egyházkerület és Pócsmegyeri Leányfalui Egyházközség, Bp, 2007
 RAVASZ LÁSZLÓ: *Korbán I-II. kötet*, Franklin-Társulat Budapest, Bp., 1942.
 Ravasz László: *Orgonazúgás*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2005
 RAVASZ LÁSZLÓ: *Válogatott írások 1945-1968 (szerk: Bárczay Gyula)*. Európai Protestáns Szabadegyetem (Bern), USA, 1998
 RAVASZ LÁSZLÓ EMLÉKEZETE, (Szerk: Kósa László), *Emlékezés Ravasz László születésének 125. évfordulóján*, Dunamelléki Református Egyházkerület, Budapest, 2008
 STEINBACH JÓZSEF: *A magyar református homiletika eredményei és problémái 1972 és 2002 között (1-4)* A homiletika története, Theológiai Szemle, Bp, 2003/2,3,4; 2004/1
 SZIKSZAINÉ NAGY IRMA: *Magyar stilsztika*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007
 VINCZE GÉZA: *Igehirdető poéták, poéta igehirdetők, Erdélyi Ravasz László, Czeglédi Sándor, Jakab M. H. Könyvnyomdai Műintézete*, Budapest, 1926

⁹⁴ VINCZE GÉZA: *Igehirdető poéták, poéta igehirdetők, Erdélyi Ravasz László, Czeglédi Sándor, Jakab M. H. Könyvnyomdai Műintézete*, Budapest, 1926. 32. old.